ХІРУРГІЯ
ДИТЯЧОГО ВІКУ

ISSN 2304-0041.— 2015.— № 1—2.— С. 126—128. УДК 616.21-053.2-089(09)(477)

Історія розвитку дитячої кардіохірургії в Україні

В. В. Лазоришинець

Національний інститут серцево-судинної хірургії імені М.М. Амосова НАМН України, Київ

Початок дитячої кардіохірургії в Україні в середині минулого століття пов'язаний з М.М. Амосовим. У 1952 р. його запросили в Київський інститут туберкульозу і грудної хірургії керувати клінікою торакальної хірургії. Після досягнення значних успіхів у розробці і впровадженні нових хірургічних методів лікування туберкульозу легень, за які йому була присуджена Ленінська премія, М.М. Амосов основну свою увагу переніс на серцево-судинну хірургію. Перші протоколи кардіохірургічних втручань в операційних журналах клініки датуються 1957 р.: 15 січня 1957 р. М.М. Амосов провів операцію Блелока, у модифікації з трансплантатом, а 15 лютого 1957 р. здійснив перев'язку відкритої артеріальної протоки.

З травня 1958 р. М.М. Амосов почав виконувати паліативну операцію при тетраді Фалло — інфундибулектомію вивідного тракту правого шлуночка викушувачем Брока. За 1958 р. він здійснив 9 таких втручань. Ю.М. Мохнюк 17 січня 1958 р. виконав звужування легеневої артерії при комплексі Ейзенменгера.

Із часом, за даними протоколів операційних журналів клініки, щоденна кількість операцій на серці почала перевищувати кількість втручань на легенях. До виконання кардіохірургічних операцій долучаються співробітники клініки А.В. Малахова, О.М. Сидаренко, Ю.М. Мохнюк, І.Л. Лісов, М.І. Мокрик, В.М. Горьдберг та ін. Анестезіологічне забезпечення операцій здійснюють А.І. Тріщинський та його учні.

Корекцію коарктації аорти у вересні 1960 р. виконав М.М. Амосов, а в листопаді того ж року — А.В. Малахова. Черезшлуночкову аортальну вальвулотомію хворому із природженим стенозом аортального клапана М.М. Амосов виконав 20 травня 1959 р., легеневу вальвулотомію при стенозі клапана легеневої артерії — 3 січня того ж року.

Проведення операцій на відкритому серці із застосуванням апарата штучного кровообігу власної конструкції М.М. Амосов розпочав 10 березня 1960 р. Хворому з тетрадою Фалло провели інфундибулектомію, однак закрити дефект виявилося технічно неможливим. Асистентами на цій операції були Ю.М. Мохнюк та І.Л. Лісов, наркоз забезпечував А.І. Тріщинський разом з Маловічко. Ця ж бригада лікарів 6 травня 1960 р. уперше в Києві закрила дефект міжшлуночкової перегородки.

Стаття надійшла до редакції 17 листопада 2014 р.

Лазоришинець Василь Васильович, д. мед. н., проф., заст. директора НІССХ ім. М.М. Амосова
03680, м. Київ, вул. Миколи Амосова, 6

Закриття вторинного дефекту міжпередсердної перегородки вперше в умовах штучного кровообігу 14 травня 1960 р. виконала хірург О.М. Сидаренко, якій асистували М.М. Амосов та І.Л. Лісов, перше втручання з усунення стенозу легеневої артерії на відкритому серці — 17 червня 1960 р. М.М. Амосов, Ю.М. Мохнюк, І.Л. Лісовий. Вони ж 22 червня 1960 р. виконали першу в Україні радикальну корекцію тетради Фалло. М.М. Амосов разом з Ю.М. Мохнюком та О.М. Сидаренко 12 липня 1960 р. здійснили першу відкриту аортальну вальвулотомію. Анестезіологічну допомогу під час усіх цих операцій надавав А.І. Тріщинський.

Від 1960 р. операції з приводу природжених і набутих вад серця як на відкритому серці, так і за закритими методиками виконували у клініці систематично, по декілька на день.

Велику роль у збільшенні кількості операцій і покращенні їх результатів відіграло створення 1983 р. Інституту серцево-судинної хірургії МОЗ України, який тепер названий на честь свого засновника М.М. Амосова. В Інституті було створено два відділення хірургічного лікування природжених вад серця — відділення дітей старшої вікової групи, яке з того часу очолює член-кореспондент НАМН України проф. М.Ф. Зіньковський, і відділення молодшої вікової групи, першим керівником якого став проф. О.Ю. Спасокукоцький, котрий приділяв особливу увагу питанням лікування інфекційного ендокардиту в дітей та проблемі операційних втручань у дітей з низькою масою тіла. Наступний завідувач відділення д. мед. н. О.С. Валько вивчав вплив штучного кровообігу на імунний стан дітей із природженими вадами серця. Сьогодні відділення працює під керівництвом проф. В.В. Лазоришинця, який розробляє методику вдосконалення хірургічного лікування аномалії Ебштейна. Співробітники підрозділу також працюють над покращенням методики операцій при атріовентрикулярній комунікації, множинних дефектах міжшлуночкової перегородки, поліпшенням оперативних доступів при операціях із приводу дефектів міжпередсердних перегородок.

У відділенні хірургічного лікування природжених вад серця в дітей старшої вікової групи значну увагу приділяють удосконаленню хірургічного лікування тетради Фалло, методів хірургічного лікування складних природжених вад серця, розробці операцій із приводу патології мітрального клапана, застосуванню авто-, гомо- і гетеротрансплантатів у педіатричній кардіохірургії. Його керівник член-кореспондент НАМН України проф. М.Ф. Зіньковський має найбільший особистий досвід радикальної корекції тетради Фалло в Україні.

У 1991 р. в Інституті серцево-судинної хірургії було створено відділення хірургічного лікування природжених вад серця в новонароджених і немовлят (завідувач д. мед. н. І.М. Ємець). Від того часу кардіохірургічні втручання в немовлят і новонароджених в Україні почали виконувати рутинно, зокрема операції переключення при транспозиції магістральних судин, операції Росса тощо. Згодом на базі цього відділення було створено Центр дитячої кардіології і кардіохірургії МОЗ України, який з 2006 р. переїхав у відреставрований будинок на території лікарні «Охматдит», чим значно зміцнив і розширив свої можливості.

Важливе значення для здійснення кардіохірургічної допомоги в областях України мала ініціатива Інституту серцево-судинної хірургії НАМН України щодо створення регіональних (обласних і міжобласних) центрів серцево-судинної хірургії, яку активно підтримало МОЗ України.

До 2003 р. було створено 12 регіональних відділень серцево-судинної хірургії. Нині Асоціація серцево-судинних хірургів України об'єднує 27 таких відділень: три в Києві, два в Донецьку, по одному в Харкові, Львові, Запоріжжі, Дніпропетровську, по два в Луганську, Рівному, Луцьку, Херсоні, Миколаєві, Черкасах, Сімферополі, Харкові, Одесі. Велике значення для організації роботи регіональних центрів серцево-судинної хірургії матиме «Положення про регіональний центр кардіохірургії», розроблене керівниками центрів і подане в березні 2007 р. на затвердження в Департамент організації розвитку медичної допомоги населенню МОЗ України.

Першим у Західній Україні відділенням, у якому в 1960-ті роки почали здійснювати кардіохірургічні втручання в дорослих і дітей, стало торакальне відділення обласної клінічної лікарні Львова. Проф. М.В. Даниленко (1918—2002 рр.), на той час ректор Львівського медичного інституту й завідувач кафедри торакальної хірургії та анестезіології (1964—1981 рр.), був ініціатором надання хірургічної допомоги кардіологічним хворим на клінічній базі кафедри.

У Львові на місцевому заводі за власними кресленнями наприкінці 1965 р. було створено апарат штучного кровообігу. Однак унаслідок конструктивних недоліків він залишився на стадії експериментальних розробок. Перша операція в умовах штучного кровообігу за допомогою апарата М.М. Амосова проведена 12 квітня 1966 р. — дитині 6 років зі стенозом аортального клапана виконали відкриту комісуротомію. Того ж року 10-річній дитині вперше на Західній Україні провели радикальну корекцію тетради Фалло. Провідна роль у становленні львівської кардіохірургії, зокрема дитячої, належить Д.Є. Баблякові. Досвід його роботи в команді М.М. Амосова став безцінним для застосування у Львові.

У грудні 1996 р. у Львівській обласній клінічній лікарні засноване дитяче кардіохірургічне відділення. Створення такого підрозділу дало змогу покращити якість і збільшити обсяги хірургічних втручань. Зараз Львівська обласна клінічна лікарня посідає провідне місце в Україні після кардіо-

хірургічних центрів Києва за кількістю та діапазоном оперативних втручань у дітей з вадами серця.

В Івано-Франківську за 1962—1965 р. доцент Г.А. Сардак, який пройшов стажування в академіка Є.Н. Мішалкіна, виконав 8 операцій закриття дефекту міжпередсердної перегородки в умовах гіпотермії. Однак після того, як Г.А. Сардак очолив кафедру у Вінниці, ці операції в Івано-Франківську припинилися.

Початок кардіохірургії в Харкові міцно пов'язаний з ім'ям А.А. Шалімова, який у 1965 р. очолював Харківський НДІ загальної та невідкладної хірургії, де організував відділ хірургії судин і хірургії серця. У 1965—1966 рр. спільно з Харківським заводом ім. Т.Г. Шевченка було створено апарат штучного кровообігу, почали виконувати операції при природжених і набутих вадах серця. Так, у 1966 р. здійснено 19 операцій закриття відкритої артеріальної протоки, 15 операцій хворим з коарктацією аорти, 6 — із дефектом міжпередсердної перегородки, 7 — із дефектом міжшлуночкової перегородки, 4 — із тетрадою Фалло. Історія кардіохірургії в Харкові також пов'язана з учнями А.А. Шалімова — О.В. Бутенко, Н.Л. Володасем, Т.П. Миловановим.

Дитяча кардіохірургія в Луганську розпочалася 2 грудня1980 р., коли проф. О.Ю. Спасокукоцький виконав операцію закриття відкритої артеріальної протоки. Кардіохірургічне відділення, де виконували операції хворим із природженими і набутими вадами серця за закритими методиками, у Луганську з'явилося 15 грудня 1981 р. Першу операцію зі штучним кровообігом з приводу стенозу клапана легеневої артерії виконав д. мед. н. А.М. Багіров 17 лютого 1984 р., загалом здійснивши 10 операцій зі штучним кровообігом при природжених вадах серця в дітей. Регулярно операції на відкритому серці в дітей з вересня 1987 р. почав виконувати доктор В.В. Погребняк. Від того часу він здійснив більше 1000 операцій на серці в дітей річного віку з летальністю 3,1%.

Перші операції на серці за закритими методиками (перев'язка відкритої артеріальної протоки, втручання з приводу коарктації аорти) у Запоріжжі почали проводити в 1989 р. у хірургічному центрі, який очолює проф. О.С. Никоненко. Втручання на відкритому серці при природжених вадах серця із застосуванням апарата штучного кровообігу вперше було виконано 1991 р. Нині в кардіохірургічному відділенні Запорізької обласної лікарні, яке було відкрито 1992 р., щорічно виконується близько 60 операцій із приводу природжених вад серця, із них понад 100 зі штучним кровообігом.

Проведення операцій на відкритому серці в Дніпропетровську розпочали 1996 р. Ю.Н. Григоренко і С.В. Максименко. Тоді вони закрили дефект міжшлуночкової перегородки в умовах штучного кровообігу. У місті створена служба з надання хірургічного та електрофізіологічного лікування складних порушень ритму серця в дітей.

Першу транскатетерну деструкцію вогнища аритмії дитині 8 років виконав С.О. Правосудович 1994 р., того ж року С.В. Максименко імплантував двокамерний електрокардіостимулятор дитині віком 7 років.

З 2005 р. у Дніпропетровському центрі В.Б. Корнілов запровадив ендоваскулярні методи закриття дефектів міжпередсердної та міжшлуночкової перегородки за допомогою системи Amplatzer. Щорічно в кардіохірургічному центрі Дніпропетровська консультують до 3000 дітей і проводять 70—80 хірургічних втручань дітям віком більше 1 року.

Історія кардіохірургії в Одесі та Одеській області починається з 1998 р., коли вперше на базі Одеської обласної клінічної лікарні завідувач відділення НДІ серцево-судинної хірургії ім М.М. Амосова д. мед. н. В.В. Лазоришинець здійснив втручання з приводу відкритої артеріальної протоки, а у 2000 р. — закриття дефекту міжпередсердної перегородки в умовах штучного кровообігу. У 2001 р. на базі Одеської обласної дитячої клінічної лікарні було відкрито відділення серцево-судинної хірургії, яке очолив к. мед. н. Р.Й. Лекан. За час, що минув, у відділенні виконано 518 кардіохірургічних втручань у дітей, з них 329 — із застосуванням штучного кровообігу і 171 — за закритими методиками.